

УДК 811.161.2'373.21.613 (477.83/86): [904: 393.1(32)]

ЕЛЛІНІСТИЧНИЙ ЄГИПЕТ У ГАЛИЧИНІ

Костянтин ТИЩЕНКО

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Лінгвістичний музей,
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033,
тел.: (+38044) 239 34 97, e-mail: lingmus@ukr.net*

Методом контекстування досліджено репліки прототипів з елліністичного Єгипту у топонімії Галичини. Отримані результати співвіднесено з розвідкою А. Петрушевича про знахідки на Галицькому Поділлі єгипетських речей у середині XIX століття.

Ключові слова: топонімія, контекст, еллінізм, Єгипет, Галичина, Поділля.

Обнадійливі результати недавніх студій про аналогії в ономастиці між українською Галичиною та пізньоантичною іспанською Галісією [14] заохотили до пошуків інших зв'язків римського часу. У процесі фронтального обстеження топонімії України у 2015–2016 роках справді виявлено сотні сильніших і слабших ознак контактів з елліністичним Єгиптом [15].

Певна (але не найбільша) частина цих контактів припадає на Поділля, де знайдено топоніми, що виглядають репліками прототипів-реалій з Єгипту елліністичного часу: *Босири*, *Шманьківці* й р. *Никлава* = Ничлава Тр Чортків, *Мислів* ІФ Калуш, *Хотимир* і пот. *Локітка* ІФ Тлумач та ін. У зв'язку з цим знову стає актуальною стаття А. Петрушевича 1877 року про знахідки у цих же краях речей давньоєгипетських культур. То ж спочатку – про той матеріал.

Завдяки люб'язності колег-філологів з Львівського національного університету імені Івана Франка – директора наукової бібліотеки пана В. Кметя, пані І. Яремчук і пані І. Кметь – були отримані фотокопії основної публікації А. Петрушевича з газети «Слово» 26.07 (7.08) 1877 року (с. 1–2) під заголовком «Бронзові пам'ятки єгипетського культу Озириса й Ізиди у Галицькій Подолії». Як виявилось, її автор 140 років тому цілком усвідомлював наукову важливість порушеної теми. А. Петрушевич писав тоді: «Відкриття усіх бачених мною і детально описаних тут бронзових речей, які стосуються культу Озириса й Ізиди на подільських землях, поза сумнівом, викличе подив як у наших, так і в закордонних археологів, прихильній увазі і критичним судженням яких доручаю цей... важливий предмет. Подаючи про нього перше повідомлення, утримуюся від усяких міркувань щодо того, звідки, ким і коли принесені до нашої країни описані єгипетські старожитності» [11]. Конкретні факти статті стосувалися трьох сюжетів:

«У 1871 році, – зазначив А. Петрушевич, – мав я нагоду, у селі *Могильниця* Тереховельського староства, у місцевого шановного поміщика й великого аматора старожитностей, між іншими пам'ятками історії, оглянути невелику бро-

нзову статуетку, яка являє собою зображення єгипетського ідола Озириса, чоловіка сестри своєї, Ізиди, уособлення життєдайної сили сонця. Згадана статуетка Озириса, відкрита у східній частині нашої країни, цілком схожа за своїм розміром і зовнішнім виглядом з зображенням Озириса, вміщеним у книзі: *Montfauconii Antiquitates graecae et romanae... in compendium redactae* a M. Joh. Jacobo Schatz. Norimbergae 1757. Tabula LXXIV, N. 1» [11].

«Таку ж завбільшки іншу бронзову статуетку, що являє собою Ізиду, дружину й сестру Озириса (сонця), яка первісно вважалася втіленням продуктивної сили землі і винахідницею багатьох мистецтв, а згодом богинею Місяця, вдалося мені отримати 1875 р. Верхня частина тієї статуетки являє собою жінку з великими грудьми, голова якої у верхній частині прикрашена начебто променистим віялом, а нижня частина схожа на згадане зображення Озириса. Описана статуетка Ізиди відкрита у селі *Синкові* Заліщицького староства, де, прибита до старої дубової дощечки в домі одного селянина, була розміщена серед ікон святих на стіні; у роду власника її з давніх часів зберігалася як нібито зображення пресв. Богородиці. Ця нібито ікона Божої матері, помічена місцевим священиком, була мені доручена для дослідження й передачі її до музею старожитностей Руського народного Дому у Львові» [11].

«Займаючися у згаданому музеї описом наявних у ньому видатних речей бронзової доби, я звернув особливу увагу на два відлиті з бронзи інструменти у вигляді восьмираменного хреста... Про глибоку давність цих інструментів свідчить грубий зелений накіп (патина), який з'являється на металевих речах і утворюється від окислення... Місцевість відкриття згаданих інструментів... *нижня частина річки Стрипа...*». «На мою думку, кожний зі згаданих нецілих інструментів являє собою головну частину так званого *сістра*, сеїстроу..., давнього музичного інструменту єгиптян..., вживаного іноді також римлянами при служінні богині Ізиді» [11].

Визначальним для нашої теми є те, що А. Петрушевич як людина з європейською освітою знав археологічну працю Монфокона, видану 1757 року. Без її ілюстрацій ототожнити скульптури Озириса й Ізиди було б неможливим. У наш час цей раритет оцифрований і у форматі pdf досяжний для читачів з інтернету [29]. Перша ж гравюра таблиці 74-ї дає уявлення про статуетку Озириса, схожу на яку А. Петрушевич побачив у Могильниці.

Район єгипетських артефактів у Галичині – це не лише Поділля. Серед новіших знахідок відома єгипетська намистина з поселення біля с. *Дудин* Лв Броди, яку знайшов Я. Онишук 1983 року (деталі [10; 18, с. 46 – 47]). Численні єгипетські речі в Україні датують птолемейським [9] і пізнішим часом [10].

І ось, як тепер з'ясувалося, до даних археології долучилися ознаки контактів з елліністичним Єгиптом, виявлені у топонімії Галичини. Навіть самі назви місць деяких щойно згаданих знахідок – як-от с. *Дудин* або *Синьків* – можуть мати єгипетський родовід (деталі нижче).

Послідовність розпізнання українських топонімічних реплік прототипів з Єгипту була така. Спочатку було знайдено кілька назв з топоосновами, що мають аналогії в **ономастиці** Єгипту (у його географічних назвах і реаліях: *Шандр-*

Лікот-, Хопт-, Коноп-, Мишл-, Сопош-...). Вони склали групу так званих остенсивних або прямих доказів. Після цього у їхніх контекстах стало легше помітити топоніми-репліки від звичайних **лексичних** прототипів зі значенням плавби і осадництва, що є непрямыми доказами контактів. Серед таких українських реплік цього другого кола виявлено топооснови етномовно грецькі (*Коломий-, Калуш-, Рогатин, Шепт-, Либохора-, Щепн-...*), коптські (*Хотимир, Яремч-, Шиш-, Лелех-, Кулаж-, Жабокрут-, Вин-...*), арабські (*Горохолін-, Самбір-, Ям-...*), давньоєгипетські (*Босири-, Дуд-...*) та інші. Як відомо, українська мова має і лексичні запозичення з тих самих мов. Розгляньмо тепер цей матеріал докладніше.

1. **Прямі докази: топооснови від більш і менш очевидних прототипів з ономастики Єгипту (Шандр-, Лікот-, Коноп-, Некрас-, Остап-, Шман-, Хопт-, Хим-, Мишл-/ Мисл-, Тумир-, Щит-, Марши-, Шумів-, Босир-, Сопош-).**

1.1. Топооснова Шандр- співвідносна з ім'ям Олександра Великого у його мадярській версії (Sandor; також мокш. *Сандор*), як і арабській (аль-Іскандар), індійській (Сікандар), італійській (Sandro), – але і з топонімами у Єгипті – Сандарія 'оаза Сіва' або аль-Іскандарія 'Олександрія (Єгипетська)'. У Галичині від основи Шандр- відомі назви: пот. *ШАНДРовець* і ур. *ШАНДРА* ІФ (Долина); пот. *ШАНДРовець* у смт Славське Льв (Сколе), пот. *ШАНДРовець* у с. Хащів Льв (Турка) [12, с. 618]: ● ур. *ШАНДРА* ІФ Долина: пот. Шандровець у с. Підліски; пот. БЕРЕЗинець у с. МИСЛівка копт. у Фаюмі *mišl 'Єгипет'; р. СІВка Siwa (оаза у Єгипті = іст. Сандарія (аль-Ідрісі)); ● пот. *ШАНДРовець* Льв Сколе: ^ЯМне ар. у Єгипті uamт 'море'; ЛИБОХОРа-С Лилох'орі(он) (село біля Едеси у Греції) // або λιβάς джерело, х'ора село, округ, СУХий Потік, РОСОХач; ● *ШАНДРовець* = *ШАНДРавець* Льв ТУРка: ЛИБОХОРА-Т Лилох'орі(он) // або λιβάς джерело, х'ора село, округ, ШУМ'Яч, ПриСЛП Сληπιος (місцевість у Єгипті), ЯБЛУНів 2, МОХНАТе, іСАїв sai 'Саїс'; ● р. *ШАНДРова* (за 2-км каргою) Хм Городок: ХОПТинці gурт- 'Єгипет', ОЛЕКСАНДРівка, САТАНів, -ка, МУДРоголови ?перс. Mudraya 'Єгипет', ОСТАПківці Άσταλος 'Блакитний Ніл', ЖАГЛівка, КАРАБ'чіїв 2, КРИНЦилів округ? 'корабель', ШИШківці ShS 'сучити мотузок'.

1.2. Олександрія Єгипетська тривалий час була відома під своїм коптським ім'ям Ракотіс (пор. с. *Ракути, Ракужа* Чг, Rakutowo Pl, Raguth D, Ragusa = Raguža 'Дубровник'), яке у коптських текстах з Фаюму писали lakaT (F) [34, с. 172]. Це прототип десятка назв в Україні від основ *Лікот-/ Локот-*, зокрема: ● *ЛОКІТ*ка lakaT (F) ІФ ТЛУМач: ПАЛАГичі гр. πέλαγος 'море' ^ПОПЕЛів πέπλος 'античний просторий одяг'; пот. ХОТИМИРка у с. ХОТИМИР katameros (Gk) 'Katameros, lectionary in the Coptic Church, проповідь' ^ЖАБОКРУКи Jab#, Jeebe [джаб, джé:бе] 'подолати важкий шлях, прибути' + греки?; ЯКІВка кир Яків Барадеї?, ОЛЕШіє дегип. Alašia 'Кіпр', СУХОДІЛ, ПРИБИЛів parembolh 'загін, залога, табір', ОБЕР.ТИН ἱππῶν ἀπὸ ἀπρῶν 'моряки'; ЖУКів; +^ ЖУКОТИН, БАБ'ЯНка πάλας 'піп' ІФ КОЛОМІЯ καλαρία 'очеретяні зарості'; ● *ЗалЛОКОТЬ* lakaT Льв Дрогобич: ЛОКОТЬ+; БАБин πάλας 'піп', ЗаГОРа, ВИНники aouin, abhn, abin 'човновий вантаж'; ПОПЕЛі πέπλος 'античний просторий одяг'; пот. ЩЕПНик гр. σκεπανός 'захищений, укритий', -von притулок [21, С. 1014]; ГАї 2, БОРИСлав, пот. БОРИСлавка

βάρης 'египетська баржа з папірусу'; пот. **ШИШ**ова ShS у с. Нагуєвичі; **БИК**ів bets 'війна', ПідСУХе; ● пот. **ЛИКОТЬ** lakaT л Стрия Лв Турка: **ШАНД**Ровець, **КРИН**-Тята округ? 'корабель', **МОХ**Нате, **ЛИБОХ**ОРа-Т, ПриСЛП.

1.3. Грецькі варіанти ім'я сусіднього до Олександрії Єгипетської міста *Κάνοπ* (гр. Κάνωπος, Κάνωβος, Κανωπιάς, лат. Canopus [33, с. 326]) на Канопському гирлі Нілу (*Κανοβικον Stoma*) могли стати прототипами реплік в Україні **КОНОП**-ківка Тр, **КОНОП**ниця Лв (пор. і **КОНОП**ниця у Македонії), р. **КОНОП'Я**ниця Кв. Районні топонімічні ландшафти назв від основи Коноп- у Галичині: ● **КОНОП**ківка Κάνωπος Тр Теревовля: **ГОВИ**Лів 2, **ТЮТ**ьків, **СУЩ**ин; ● **КОНОП**ниця Κάνωπος Лв Пустомити: **БІЛОГОР**Ща; **СУХ**оріччя, На**ГОР**Яни, **ЯМ**Піль.

1.4. Відомим у Дельті було м. Ναύκρατις Naukratic, перша торговельна грецька база у Єгипті; пор. ● пот. **НАКРА**Сів = Nekrazsów **Ναύκρατις** від с. КОБИЛОВОЛОКИ κάπηλος купець Тр ТЕРЕБОВля: Ст. Могильниця (місце знахідки статуетки Озириса 1871 р. [11]); **КОНОП**ківка Κάνωπος, **ГОВИ**Лів 2, **ТЮТ**ьків, **СЕМИ**Ківці, **СУЩ**ин, БОРИЧівка, ГАЙворонка φόρον, ПідГАЙчики, СОСНів soqneF: m. Tool, wearon, агтов; + Тр Чортків: **СЕМА**Ківці, **СВИ**Дова, РоСОХач, ШМАНЬківці 2.

1.5. Основа топонімів *Остан* – не те саме, що ім'я людини. Те, що у топонімах не йдеться про людину, видно з форм *Остан-ський*, *Остан-є*; у такому разі це можлива репліка гідроніма Ἄσταλος (Ἄσταπος) 'Блакитний Ніл' [13, с. 171, 920] (у Страбона і Птолемея): ● пот. **ОСТАП**ський Ἄσταλος п ГНИЛОї Дністра з с. **ОСТАП**є Ἄσταλος Тр Під**ВОЛОЧИ**Ськ: **ХОП**Тянка гурт- 'Єгипет', **ПЕНЬ**Ківці **Phoenic**-, **МИС**Лова, РозСОХуВАТець; ● **ОСТАП**ківці Ἄσταλος ІФ Городенка: **РОГИ**Ня ἐργάνη роботяща (епітет Афіни), **СЕМА**Ківці, РоСОХач; ● **ОСТАП**ківці Ἄσταλος Хм Городок: р. **ШАНД**Рова, **ХОП**Тинці гурт- 'Єгипет', **ШИШ**ківці, **КРИН**Цилів, **ЗАВА**Динці, ОЛЕКСАНДРівка, МУДРиголови.

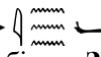

1.6. В античний час важливим релігійним центром було м. Гермополіс – столиця 15-го ному у Верхньому Єгипті – коптс. ⲪⲙⲟϥⲚ **Ешмун**, дегип. Ⲭⲉⲙⲙⲟⲩ, Ⲭⲉⲙⲙⲟⲩ *Hmnw* Hermapolis, пор. Ⲭⲉⲙⲙⲟⲩ ⲛⲓⲛⲓⲛⲟⲩ *xmnyw* Ogdoad «Восьмибіжжя» [34] (вісім правічних божеств у космогонії давніх єгиптян). Пор.: ● **ШМАНЬ**ківці ⲪⲙⲟϥⲚ Тр Чортків: ШМАНЬківчики ^р. Нічлава = НИКЛАВ, 1692: **НЕКЛА**Ва G Νικόλαου Κλήρος U15, U20; **СИН.ЯКОВ**е гебр. Sin 'Caic' + Яків, ЗВИГОЛЬ+ (1947) Євангеліє, **ЩИТИ**Нська Воля SiHht Scetis 'пустеля Скетіс'; **БОСИ**РИ < ВОҮСІРІ Ⲫⲓⲥⲓⲣⲓ Бусирис, **БИЧ**Ківці, КОЛИНДЯНИ Καλαντίωνος селище в Єгипті, СОКИРинці Сакоорє, **КОС**ів, РоСОХач, пот. Некрасів = **НАКРА**Сов Ναύκρατις, р. **ЖА**Би [12, с. 524].

1.7. Саме ім'я *Єгипту* прийшло до українського словника через літописну традицію (Єгупеть, пр^и Фараннн ц^{ери} Єгупетьстемь; вбласть Єгупетьську; Єгупт#нн), з візантійської гр. Αἴγυπτος. Вважають, що у класичну епоху грецькі форми були запозичені з пізньоегип. (амарнського) *Hikuptah* 'Мемфіс': то деформація давнішого ім'я Єгипту Ⲭⲉⲙⲙⲟⲩ, яке означало 'дім ка (душі) Птаха' (назва

чемерис («Чемерис, чемерис, чом дівчаток не любиш?») (Голов. I, 325) [6, т. IV, с. 451]) – також отримало кращу інтерпретацію: так могли звертатися галичанки до моряка-єгиптянина, або до того, хто туди плавав.

1.11. Ще однією єгипетською реалією-прототипом виглядає SiHht Σκῆτις пустеля Скетіс: ● *ЩИТівці* SiHht Σκῆτις **Scetis** Тр Заліщики: ^КУЛАКівці; **ВИНЯ**тинці, **ЗОЗ**улинці араб. **zoz** драхма ^СИНЬків гебр. Sin 'Caic' (місце знахідки фігурки Ізиди, 1875 р. [11]), **ВОРГУЛИН**ці = **ВОРВУЛИН**ці [25] الرخالين *ar-rahhalin*; Зелений ГАЙ, НаГОР.ЯНИ; ● *ЩИТИНська Воля* SiHht Σκῆτις Scetis 'пустеля Скетіс' Тр Чортків: **БОСИРИ** ВОУСІРІ, ШМАНЬків.ці **ЩМОУН** ^р. Нічлава = 1692: **НИКЛАВА** гр. Νικόλαου Κλήρος (нп в Єгипті) ^р. **ЖАБ**ій Jab; **СИН.ЯКОВЕ** гебр. Sin 'Caic' + Яків', ЗВІГОЛЬ+ (1947) 'Євангеліє'; **БИЧ**Ківці, **КОС**ів, **СЕМАК**івці, РоСОХач, пот. Некрасів = **НАКРАС**ов Ναύκρατις.

1.12. Верхній Єгипет коптською мовою звався marhs зі сполучення та земля + ghs південь. Пор. ● пот. *МАРИЧ.ЕЙ*ка у смт Верховина ІФ = ЖЕБ'є: ^пот. **МАРИШ** marhs// mareH: (184a); m. Spear, javelin ^пот. МРЕε **mri** 'gun aground of ship'; пот. **МАРИЧ**на у с. Красноїлів; пот. **МАРИЧ**еська біля с. **ЗЕЛЕНА**; **ХОРОЦЕ**ве HwrS 'витягати корабель на берег', **ГОЛОШ**ина HwrS, пот. **ХУД.ЯК**   **xnti** 'sail upstream' + Яків бас. **ЧОРНО**го Черемошу у с. **ГОЛОВ**и ^пот. ЛИХОГУЗ Hws (709b) пісня, співати ^**ЧОР**на Річка; пот. **ЛЕЛЬК**ів у с. **СТЕБ**нів; **СЕНЬ**ківське **Sin**? Пор. також с. **MARYSia** P1 біля Шацька, кол. с. *МАРИЦя* ^прот. *МОРИЦя* у с. *ЩЕРбинівка* См Путивль [12, 374] та ін.

1.13. Верхній Єгипет раніше мав давньоєгипетську назву **SmaW** (умовна вимова [*шмав*]). На її репліки дуже схожі чеський оронім *Шумава* і близькі топооснови у сусідніх країнах. Пор.: ● пот. *ШУМІВський* **SmaW** 'Верхній Єгипет' у с. **БОРЩ**ів Льв Пере**МИШ**Ляни: **ХО**мина, **БРЮХ**овичі, **ЧЕМЕР**инці, **КИМИР**, **СУХ**оділ, Під'ЯРКІВ, р. **МАРУС**я у с. Лопухів, р. **МАРУШ**ка біля с. **ПОЛЮХ**и; ● пот. *ШУМок* **SmaW** у с. Орів Льв **СКО**Ле: пот. **УКЕРНИК** w/hry = **ГОЛОВ**чанка у с. **ТУХ**ля, ур. **УКЕР**ник у с. **Головецьк**; **СУХ**ий Потік, РоСОХач; **ЛИБОХОР**а-С, **ТУХ**ля, **ТУХО**лька; ● р. *ШУМІлка* **SmaW** 'Верхній Єгипет' у с. *ШУМ'яч* Льв **ТУР**ка: ^При**СЛІП** Σληπιος (місцевість у Єгипті); пот. **ШУМ**ина у с. **ХАЩ**ів; **ШАНДР**овець, **СВИД**івок; ● пот. *ШУМлячий* **SmaW** 'Верхній Єгипет' у с. ПереГІНське ІФ **РОЖН**ятів ἐργάνη роботяща (епітет Афін): **ліс ШУМЛЯЧ**ий; **КРЕХ**овичі, **СУХ**оділ, **БАБ**ське;

1.14. На сході дельти Нілу до моря виходить Дамієтський рукав, вище по якому лежать руїни давнього міста Бусириса (ВОУСІРІ, ПОУСІРІ) букв. 'дім Осириса' [24, с. 344]. Значно південніше, біля входу до оазиса Фаюм, у Єгипті був ще один Бусирис *Pr-Wsir*, тепер араб. Abusir el-Malaq (malaq 'зустріч, з'єднання') [24, с. 350]. Унікальною реплікою цих прототипів є назва села в Україні: ● **БОСИРИ** = **БОСИР**І (1947) ВОУСІРІ **У** Тр Чортків: **ШМАНЬ**ків.ці **ЩМОУН**, -чики ^р. Нічлава = 1692: **НИКЛАВА** гр. Νικόλαου Κλήρος (нп у Єгипті) ^р. **ЖАБ**ій xab; **СИН.ЯКОВЕ** гебр. Sin 'Caic' + Яків', ЗВІГОЛЬ+ (1947) 'Євангеліє', *ЩИТИНська*

Воля 'Scetis'; **БИЧ**Ківці, **КОС**ів, **СЕМАК**івці, **РоСОХ**ач, пот. Некрасів = **НАКРА**-Сов Ναύκρατις.

Окрім того, існує десяток «підправлених» топонімів від основи **ΠΟΥΣΙΡ**- > Пузир-, як-от *Пузири* Пл, *Пузирки* Вн, ХмЗ; ур. *Пузири* Мк, став *Пузирка* і оз. *Пузир* у с. Благовіщенка Зп, р. *Пузирівка* у с. Литвиновичі См. На тлі цих назв *Бусири* виглядає як найдавніший периферійний архаїзм, справжня мовна коштовність України – копія єгипетського топоніма, яка за тисячі років свого безперервного існування зазнала найменше звукових змін.

1.15. Крім розглянутих 14 прототипів-топонімів видатним єгипетським прототипом-реалією є ім'я крокодилового божества Собека. Виявлення сліду Собека у топонімії України стало неординарною науковою подією [15, с. 688–692]. Принагідно було з'ясовано, що «Souchou Nomos – 'nomos of the god **Souchos** / **Sobek**' - Fayum» [33, 108]. Тобто, гр. **Souchos** – це відповідник єгип. **Sobek** (пор. вище численні РозСОХи).

Районні топонімічні околиці реплік в Україні від прототипу **Sobek** з давнім -п- (*Сопачів* Рв, *Сопич* См) охоплюють і один приклад з Галичини: ● *СОПОШин Sobek* Льв ЖОВКва: **КПТ**і kopt#, **КЛЕБА**ни kelebin: (102b); м. Ахе, піскахе, сокира, *келеп*, **СОС**нини soqneF: м. Tool, weapon, agrow, зброя, стріла, *ВОРОН*івка, *ГАЙ*овий, *МАЛДРИ*Ки, *ГЕРУ*Си γερούσια герусія, *ОПЛІТ*на **ὀπλίτης** гопліти.

Збереглися репліки імен також і інших єгипетських божеств – Тота (*Тут*-), скарабея (*Шкуруні* Пл, *Крон*-, *Жук*-). На вжиток *сіструма* можуть вказувати топооснови *Сестр*-, *Триц*-.

1.16. Власне єгипетські реалії продовжують ознаки шляху до Єгипту і ширше – реалії «єгипетського вектора» (*Ірклій*- Чк < гр. м. Гераклея, *Ченокал*- Пл < пізніше тур. Çanak-kale 'Дарданелли', *Осколон*- Хк < м. Аскалон, *Понепал*-/ *Понепель*- **Fanebal** (божество в Аскалоні), *Олеш*- < дегип. **Alashia** 'Кіпр', *Отин*- ІФ < гр. Αθήνα 'Афіни', *Яків*-/ *Кир'яків*- 'Яків Барадеї', *Оріх*- < **Orhāi** 'Урфа, давня Едесса' [3, с. 498] (резиденція Кира Якова), *Синяків*- гебр. Sin 'Саїс' + Яків).

До цієї першої наведеної групи реплік застосовна думка В. І. Абаєва про системність доказів. Про свій масив фактів учений висловився так: «Якщо кожна з наведених паралелей зокрема не дає підстав до якихось далекосяжних висновків, то їхня комбінація» такі висновки якраз і уможливилоє [див.: 2, с. 92]. Адже фактично з наведених остенсивних доказових топонімів-реплік уперше отримана нехай контурна, але обґрунтована загальна картина контактів з античним Єгиптом. Тепер її варто ущільнити конкретним мовним матеріалом.

Топоніми-репліки від лексичних прототипів зі семантикою плавби і осадництва. Передусім у складі топонімічних околиць (кортежів) названих українських реплік *прототипів-реалій* античного Єгипту, а потім і в інших контекстах були упізнані десятки реплік *лексичних прототипів* з мов, поширених у тогочасному Єгипті – коптської, грецької та ін.

2. **Топоніми-репліки в Галичині від етномовно коптських прототипів** (*Хотимир*, *Верш*-, *Жабокрут*-, *Соснів*-, *Буц*-, *Щир*-, *Лелех*-, *Кулаж*-, *Гин*-, *Рив*-, *Шиш*-, *Калуш*-, *Гай*-, *Вин*-, *Свид*-, *Нем*-/ *Рем*-, *Ярем*-).

2.1. Першорядною виявилася реалія копт. *katameros* (Gk); m. *Kata-meros*, *lectionary in the Coptic Church* [19]. У жодній іншій мові це слово не набуло такого своєрідного значення. Справді, лише у коптській церкві *проповідь* стали називати (і по сей день так називають в інтернеті!) грецьким терміном *katameros*. У самій давньогрецькій мові ця колись вільна синтагма була відома зі значно ширшою семантикою: *κατὰ μέρος* букв. 'у свою чергу' від слів *κατά* 'під' + *μέρος* 'частина, спадок, місце, черга' [21, с. 679]. Можливий зв'язок прототипу з назвою-реплікою с. *Хотимир* виник при цільовому перегляді коптського словника і топографічної карти. Було виявлено, що село *Хотимир* лежить на річечці *Хотимирка* неподалік Дністра; сусідні села – *Гарасимів* і *Жуків*, за яким с. *Жукотин*. Беручи до уваги ці назви, можна було припустити, що у *Гарасимові* в давнині була *γερουσία*, рада греків-старійшин, а *Жуки* причетні до скарабея і традиційних вірувань; сутичка з сусідами сталася в *ЖукоТИНі*. Тобто, у проповідників були умови і поширити слово Христове, і мати певний захист у близькій герусії.

• пот. *ХОТИМИРка* у с. *ХОТИМИР* *katameros* ІФ ТЛУМач: *ЖАБоКРУКи*; *ЯКІВка*, *ЛОКІТка* *lakaT*, *ПАЛАГичі* *πέλαγος* море? *ПОПЕЛів* *πέπλος* античний просторий одяг, *ОЛЕШів* дегип. *Alashia* 'Кіпр', *СУХОДІЛ*, *ПРИБИЛів* *παρεμβολή* ή 'табір, бівуак' [7, 1258] (пор. *ПРИБІЛля* Лв Жидачів), *ІСАків*, *СОКИРчин*, *ОБЕРТИН*, *ЖУКів*, пот. *ХРУСТів*, -ового 'Христів'; +*ЖУКОТИН*, *ОТИНІЯ* *ЖАБ'ЯНка* ІФ *КОЛОМІЯ*.

Дальше насичення пошуковиком районного топонімічного ландшафту навколо с. *Хотимир* ІФ Тлумач *назвами річок* з СГУ збагатило історичну картину чи не удвічі. З цього матеріалу виходило, що люди з Єгипту припливали сюди не раз (р. *ЧОРНЯва*, р. *БАРИШка*). З копт. *katameros* були розпізнані його репліки не лише у назві с. *ХОТИМИР* на р. *ХОТИМИРка* ІФ Тлумач у межиріччі Верхнього Дністра і Пруту, але й с. *ХУТОМИР* Вл Любешів, а також в унікальних назвах сіл *KATOMIERZ* під Бидгощем у Польщі, *ХОТОМИРичи* РФ Брянс. (і *COTU-MARe* у Молдові?).

2.2. Природно, що поруч з охрещеними існували грішники – коптським словом для них було *berSo* [23, 44a]; m. *Sinner, malfactor, wretched, bad one*, грішник, лихий чоловік: • пот. *ВЕРШАдь-ЧЕРНечин* *berSo*: (44a); m. *Sinner, malfactor, wretched, bad one*, грішник, лихий чоловік у с. *БАБиноплія* ІФ *КОСів*; • пот. *ВЕРШАдь* *berSo* грішник, лихий чоловік = *Werszyd* у с. *ХОРОЦеве* ІФ *Верховина* = *Жеб'є* = *Жаб'є*: пот. *ВЕРШідь* у с. *КРИВОРІВНЯ*; *ПереХРЕСне*; • *ВЕРШАдь* *berSo* грішник, лихий чоловік Вн: *БЕРІЗКи-БЕРШАДські* каб. *бэрэскэ* 'Страсна П'ятниця'; *ЧЕРНЯтка*, *ЯЛАНець*.

2.3. Потік *ХОТИМИРка* *katameros* тече й через село *ЖабоКРУКи*, і це пряме сусідство може містити в собі важливі історичні подробиці. Однак чи точно ім'я с. *ЖабоКРУКи* донесене до нас у первісній формі? Доцільно було розглянути схожі форми топонімів цієї моделі *ЖАБ(о)- + КРК- / КРТ-*.

У Болгарії в горах на південному сході є с. • *ЖАБоКРЪТ* Бг Кюстандил: *ЯБЪЛково*, *КОПИЛовци* *κάπηλος* купець, *ШИШКовци* *ShS*, *КОНЯВо*, *ЛЕЛинци*, *БУЧИно*, г. *ВИХРен*; (далі р. *МАРИЦа*: пор. копт. *ma-ghs* 'Верхній Єгипет').

Під час пошуків у мережі аналогів до цього болгарського топоніма *Жабокрът* Бг (в офіційній транслітерації *Zhabokrüt*) було знайдено кілька фактів, важливих для історії назви *Жабокруки* ІФ. Сайт forum.vgd.ru/50/24437/0.htm в розділі «Книга пам'яті з репресій – РФ» публікує «Список засуджених громадян і померлих в Обському ИТЛ і похованих у селищі Абезь». Серед 3 374 жертв радянської влади тут вказано (під № 146 у фрагменті «7 августа 2009 0:38»): «Дяків Василь Васильович, 1892 р., Станісл. обл., Оберт. р-н с. ЖабОКРУТи».

Ця ж форма вжита у ботанічній статті 1993 року [4], звідки доступний, зокрема, такий пасаж: «Черговец ..., на Лысой горе, между селами Герасимов и ЖабОК-РУТы Тлумачанского р-на Ивано-Франковской обл. Этот вид произрастает только на Лысой горе Волынской возвышенности у с. Мильча и является...» (далі доступу немає) [28]. Ще в одному документі про загиблих у Першу світову війну згадані прізвища: «єфрейтор вільн. ЖАБОКРУТ Яків Давидович, м. Одеса, безвісти пропав 15.09.1914; і поруч – єфрейтор вільн. ЖАБОКРУК Арон Дув., м. Одеса, безвісти пропав 11.10.1914» [35].

Болгарська назва с. *Жабокрът* Бг Кюстендил у верхів'ї р. Струма = Стримон може походити від копт. *Jeebe*, *Jab#* 'подолати, переплисти' + болг. *окрът, укр. *окрут* 'корабель' [8, т. IV, с. 174], – тільки не через некритично повторену А. Брюкнером і ЕСУМ народну етимологію «те, чим крутять, керують» (крутити кораблем?), а від гостей на скручених мотузками оберемках очерету. Словник К. Бака скептичніший і чітко вказує на розвиток значення від якогось різновиду «*плетеного корабля*» (*plaited vessel*) з посиланнями на Бернекера [20, с. 728] – але ці висновки в ЕСУМ не враховані.

Єгипетський слід у топонімії півдня Болгарії значний (пор. р. *Марица* копт. *marhs* 'Південний Єгипет'). Форма *окрът* у сучасному болгарському словнику не збереглася (зате є у сусідів – сербохорв. *окрут*). Імовірно, що початки назви с. *Жабокрът* – «в'язаний корабель прибульців» (тих, кому вдалося переплисти). І от тепер до ім'я с. *Жабокрът* знайдено відповідник в Україні – стару назву с. *Жабокрути*⁺ ІФ Тлумач (нині Жабокруки). Хоча слово *окрут* відоме лише в кількох слов'янських мовах – укр. [окрут], білор. [окрут], рос. [окрут], польс. *okręt*, хорв. *окрут*, – але ними представлені всі три гілки слов'янських мов. Замість визнати звичайну відповідність *ę* ~ *у* і віднести слово до праслов'янського фонду, словники дружно поголосили форми [окрут] пізніми (куди вже пізніше) запозиченнями з польської – чому якраз і суперечить існування сербського і хорватського слів.

Показово, що поряд зі значеннями 'лютий, жорстокий' укр. старе [окрутний] означає передусім 'величезний', звідки далі 'страшний, жахливий': варто гадати, саме такими були враження від прибулого річкою справді величезного корабля з папірусу, здатного долати морську подорож. Цікаво, що польське слово має форму *okruty* (лише у XVI століття зрідка *okrętny*), але досі його не пов'язували з явно українським впливом слова *окрутний*.

Далі можна припустити розвиток цілої групи назв Жаб.ОКРУТ до пристосувань застарілого слова *окрут* і перерозкладу морфем у Жаб.КРУК-,

Жабо.КРЮК-, Жабо.КРЯК-. Пара назв пот. *ХОТИМИР*ка у селі *ЖабоКРУТи* виявляє тематичну єдність, яка повніше розкриває події давньої пори.

У Реєстрі Війська Запорозького 1649 року згадане прізвище козака Івана ЖАБОКРИТського: і тут основа *Жабокрут- з закономірним переходом -у- > -и-). Сюди ж пот. *МАСЛ.ОКРУТ* у смт Богдан Зк Рахів [12, 354] < maʃl 'Єгипет' + окрут; с. *КРУТиБОРОДи* β̄ãριδ- баржа Хм; руч. *КРУТий БЕРЕЖок* β̄ãριδ- у с. *ЩЕРбичичі* SGhr Чг; р. *КРУТоносівка* (!) у с. Вергіївка Чг; б. *КРУТик* л Вел. *ШИШ*івки ShS бас. Міусу Дц; р. *КРУТий ШИШ* (!) Зп [12, с. 624].

2.4. Певний інтерес становить досить численна група назв від основи Соснов-/ Соснів-. Річ у тім, що у світлі коптської лексики її можна співвіднести з лексемами soqneF (читається [*совнеф*]): m. Tool, weapon, arrow; soqneF nT: m. Weapon for fighting; Hi soqneF: vb. To cast dart, shoot arrow; manHi soqneF: m. Place for shooting arrows; archery range; reFHi soqneF: m. Shooter of arrows; archer. Помітно, що навіть у вже розглянутих нечисленних контекстах єгипетського вектора основа СОСНОВ- встигла трапитися певну кількість разів. *При цьому двічі у формі без вторинного, пізнішого форманта*: СОСНІВ soqneF Тр Теревовля, ПідСОСНІВ soqneF Льв Пустомити. Пор. також б. СОСН.УВАТа soqneF + ἄβατος 'непрохідна' л *КРУТ*енької *окрут* 'корабель' бас. Сіверс. Дінця.

2.5. У книзі 2015 року було показано, що укр. ст. *буц* – не утікач (як за В. Голобуцьким), а – подолянин, волинянин (за ЕСУМ). Далі в колі асоціацій (у П. Клепатського) трапився германізм *бутинок* 'здобич, трофей' (пор. і англ. booty), з яким і було пов'язано апелятив *бут*, *буц* – поготів що серед козаків траплялися прізвища Бут [14, с. 484–491]. Однак тепер у коптській військовій лексиці знайшлося слово bwts Battle arɣau, war, тобто 'військовий стрій, порядок, шиккування, війна'. Розгляд районних контекстів виявив глибоку закоріненість у місцевих тополандшафтах топонімії Буц- (саме з кінцевим -ц). Цікавою особливістю цілих шести контекстів до цієї основи виявилася і ознака давнього хрещення – основи Хорост- від Хръсть [14, с. 236].

2.6. Топооснова-репліка Щир- може бути зіставлена з прототипом копт. SGhr [*шчир*] плавати морем або річкою; плавба, мандрівка: • *ЩИРець* SGhr: (388b); vi. To sail on a river or sea Льв ПУСТОМити: р. *МАРУЩак* marhs, *ВИННИчки*, *СУХоріччя*, *ПОПЕЛЯНИ*, ПідСОСНІВ soqneF: m. Weapon, arrow, зброя, стріла, СОСНІВка soqneF, *ВІНЯви*, *ГАЇ*, *ЯМпіль*, *ГАМАЛІївка*; • *ЩЕРбаківка* См Путивль: прот. *МОРИЦя* marhs.

2.7. Коптський словник має дієслово lele: (141a); vi. To wander about; мандрувати, подорожувати (навколо). Його не можна не пов'язати з українським словом *лелека!* Наші прочани упізнали цих незворушно-спокійних цибатих птахів у далекому теплому Єгипті. Досі слово виводили від клацання лелечого дзьоба «лак-лак». Прийнята до літературної мови, в українських говірках ця назва поширена переважно на доступному з річок Півдні. В інших районах України цей птах зветься *бусол*, *бузько*, *буцько*, *кокоستير*, *жабоїд*, *гайстер*.

• *ЛЕЛЕХівка* lele: (141a) бродити, мандрувати // Λαλαχου Πομάριον (топонім в елліністичному Єгипті) Льв Яворів: ВЕРХУТка копт. brGoout vrčout 'віз'

^Вел. ГОРи; Дрого**МИШ**ЛЬ, **РОКИТ**не, РОГІЗне, МОЛОШковичі ар. **malah** 'мор'як' (мор'яками були араби...), Старий ЯРів, Новий ЯР, ГОРУНи, ХОМанці, ШАВАРi; ПОРУБи *παρεμβολή* ή 'табір, бівак' [7, с. 1258] ^ХЛАНи, ЗАВАДiв, ДЕБРi, ГОРаець; БУНiв Βουνοί гори.

2.8. Копт. koulaJi 'риба' – Кулажиці, Кулачин, Кулачківці, дж. Кулажина, бол. Кулазьке, Кулага. Пор. ● КУЛАЧківці koulaJi (чит. [куладжи]) ІФ Снятин: ^ХОМ'ЯКiвка; БУЧачки bwts Battle array; КУЛАЧин, ПОПЕЛЬники; р. КОВБАСИНка Kobasa (біля Саїса) + гебр. Sin 'Саїс' у с. ОРЕЛець, СТЕЦева.

2.9. Копт. Nini: не гуни-хини, а веслярі з Єгипту – Радохинці, Любохини, Пантюхине, Перегінка, Перегінське, Погіньки. Певний час робочою гіпотезою походження топонімічної морфемі -хин- було припущення про її пов'язаність з киеворус. хыны 'хини, гуни'. Коптський лексичний фонд відкрив тут нову можливість: -хин- < Nini: (689a); vi. To move (by rowing), веслувати. Пор.: ● РадоХИНці Nini: (689a); vi. To move (by rowing), веслувати Лв Мостиська: ГОРиславичі, НаГiРне, МИШЛятичі; ● ЛЮБоХИНи labo Ship's sail вітрило + Nini: (689a) веслувати Вл Стара Виживка: СИНове гебр. Sin 'Саїс', ЯРевище, РОКИТа, БУЦин, БРiДки βᾶριδ; ПідСИНiвка гебр. Sin 'Саїс', БОРЗова βᾶριδ- баржа.

2.10. Заривинці, оз. Зариваха, пот. Ривняк... З коптського лексичного матеріалу тут є лише один кандидат у прототипи: gihh, ribi: (291b); f. Rope with belt (for hauling ship's cable), тобто «мотузок з поясом (аби тягти канат з кораблем)». Погодьмося, що ця незвична архаїчна реалія належить до високоспеціалізованих і діагностичних: таке поняття мало формуватися століттями. Це однозначно не бурлаки ХІХ століття з лямками, а забута єгипетська реалія, і з нововиявленим історичним поняттям відтепер належить освоїтися: ● ЗАРИВИНці gihh, ribi: (291b); f. Rope with belt (for hauling ship's cable) Тр БУЧач bwts Battle array, war: ^р. Стрипа (район знахідки двох сіструмів, 1870-ті роки [11]); р. БАРИШ βᾶρις 'корабель' у нп БАРИШ, Переволока, РИШинці, БЛЯВИНці, КОС.МИРИн kosmhsis: f. Ordering, arrangement, adornment, dignity, ЯБЛУНiвка; БОБУЛинці.

2.11. Контексти кількох гідронімів зі щойно розглянутою основою Рив-/Рев- мають серед рем назви від основи Шиш-/Шеш-, яку тепер можна упевненіше зіставити з копт. ShS, SeS: (607a); vi. To twist rope & c; сучити мотузок: ● пот. РИВНЯК = РЕВНЯК gihh, ribi: (291b); f. Rope with belt (for hauling ship's cable) у с. Стрілецький Кут Чв Кіцмань: ^РЕВне; ШИШківці ShS, РЕВАківці; ● пот. РЕВничиний у с. ГОРод ІФ КОСiв: ^БАБин; РИБне, ШЕШОри SeS: (607a); vi. To twist rope & c; сучити мотузок; ШЕПiТ sbty 'мури', ХИМчин, ЯБЛУНiв, КОСмач.

Пор. далі: ● ШИШАки ShS Пл Хорол: ^РИБченки; ОРИХiвщина *Orhāi* 'Урфа, давня Едесса' [3, 498] (резиденція Кира Якова), ШТОМПЕЛiвка, ЛЮБкова Балка, БУБЕРЕве, БУРЛАКИ, ОСТАПенки; ● ШИШЛiвці ShS Зк УЖгород: ОРИХовиця *Orhāi*, ПАЦКАНьове; ● ШИШКiвці ShS Лв БРОДи: ^ОРИХiвчик *Orhāi*, ГАЇ 3, БОРДУЛЯКИ, БУЧине, ТРИЩуки; ● ШИШКiвці ShS Тр БОРЩiв: ГОРОШова HwtS, УСТя, БОРИШКiвці, БУРДЯКiвці, ЮР'ЯМпiль, ХУДiївці, ХУДИКi-

вці; ● пот. *ШИШ.НЯНський* ShS у с. ДОРа ІФ Надвірна: **ВОРО**Ненко, **ЧОР**ний потік, **ТЕР**Совани+, **ЯРЕ**Мча.

2.12. Тут варто згадати й інший, грецький прототип з близьким значенням κάλωс 'канат, мотузок', який знімає сумніви щодо реальності виявленого тепер у топонімії історичного явища. Тягали тих єгипетських гостей прямо у їхніх іноземних домівках-кораблях по тутешніх річках сотні наших предків (згадаймо й загадкове прізвище Тягнибок). І ніякого сліду для археологів – та й бути його не могло на воді. І поки що жодних інших способів проникнути в ту дійсність. Топонімічні ж контексти повторювані, а прототипи матеріально незалежні (пор. назви від копт. *leban* 'канат': р. **ЛЮБАНЬ** ^р. **КРУ**Тець Сл): ● *КАЛУШ* рц **КАЛУСЬ**кого р-ну κάλωс 'канат, мотузок' ІФ:: **МИС**Лів, **РП'Я**Нка лат. гіра 'берег', **БЕРЕЖ**ниця, **ПереКО**Си; ● пот. *КАЛЮШинець* κάλωс 'канат, мотузок' у с. **ЯБЛУ**ниця ІФ **Верховина**: ^**СЕНЬ**ківське; пот. **БИЧ**ківський у с. **Гриня**ва; пот. **СТЕ**ФУЛенський *stabla* стайня, поштова станція у смт **ЖЕБ**'є = **Верховина**; пот. **ЛЕЛЬ**Ків у с. **СТЕБ**нів; **ПереХРЕ**Сне; ● р. **КАЛЮС** у с. **КАЛЮС** κάλωс 'канат, мотузок' Хм **Н. УШ**иця: ^пот. **КОЛОМ**ИЙка і **НЕЧИПОР**івка, **ЩЕР**Бівці, **КОС**иківці, **ЖАБ**инці, **ФЛЯН**івка; ● *КАЛЮСик* κάλωс 'канат, мотузок' Хм **ВНЬ**ківці: Великий **Олександр**ів;

● *Шти.КОЛОСИ* κάλωс 'канат, мотузок' Лв **ЗОЛОЧ**ів: **ЖУК**ів, **ПідГАЙ**чики, **ГОЛОГОР**и, **ВОРОНЯ**Ки, **ПОЛЮХ**ів, **ГОЛОГР**ки, **КРИВ**ичі; ● *Шти.КОЛОСИ* κάλωс 'канат, мотузок' Лв **СОКАЛЬ**: **ВОРО**Нів, **ВОЛСВИН**, **СУХ**оволя, **КОПИТ**ів, **ТЯГ**лів, **ПереМИС**Лівці (+ **СОСН**ІВка *soqneF*: m. Tool, weapon, agow); ● *Шти.КОЛОСИ* κάλωс 'канат, мотузок' Тр **КРЕ**Менець: **КОКОР**ів, **КРУТ**нів, **КОЛОС**ова, **ГАЇ**.

2.13. Для окремо взятої назви *Гай* пошук альтернативних прототипів, окрім самоочевидного апелятиву укр. *гай*, видається марнуванням часу. Пошукова ситуація різко змінюється для композита *Гайворон* – за наявності гідроніма *Грайворонка* Хк. У світлі викладеного на роль перших морфем придатні *Нае* [23, с. 635]; *pole, mast*, щогла (*або* Καί: (630a); m. Ship's pole, boat-hook, багор), а з іншого боку, *Γαῖ* 'грек' [7, с. 460]; для другої ж морфеми – гр. ΝΤ φόρον = *forum*, як і у грецькому середовищі *Криму* (р. і с. *ВОРОН* [5, 104]).

2.14. Пізньоримську реалію може передавати топооснова *Вин-*: пор. *aoiun abhn, abin* m. (ship's) Cargo, човновий вантаж: ● *ВИН*ники *aoiun, abhn, abin* (ship's) cargo 'човновий **вантаж**' Лв **Дрогобич**: **ЛОКОТ**ь+ 1947 ^**РИБ**ник; **ЗаГО**ра, **ЗаЛОКОТ**ь; **ЖДАН**івка -Jat 'д'ьоготь, смола'; **РПЧИ**Ці *reFJiJi* 'robber' ^р. **Ріп**чанка = **РАБЧАН**ка, **ПОПЕ**Лі *πέπλος* 'античний просторий одяг'; пот. **ЩЕП**ник гр *σκεπανός* 'захищений, укритий', -von притулок [21, с. 1014]; **ГАЇ** 2, **БОРИС**лав, пот **БОРИС**лавка βάρις 'єгипетська баржа з папірису'; пот. **ШИШ**ова ShS у с. **Нагує**вичі **БИК**ів *bets* 'війна', **ПідСУХ**е; ● *ВИН*нички, *ВН*яви Лв **ПУСТО**мити: (+**ВИН**ники Лм/Р); **ЩИР**ець SGhr: (388b); vi. To sail on a river or sea; **СУХ**оріччя, **ПОПЕЛ**Яни, **ПідСОСН**ІВ *soqneF*: m. Tool, weapon, agow, зброя, стріла, **ОБРО**шине **аргв** 'моряки', **ГАЇ**, **ЯМ**піль, **ГАМАЛ**Шівка; ● *ВИН*яТИНці Тр **ЗаЛП**Щики: **КУЛАК**івц ^**ЩИТ**івці SiNht Σκῆτις пустеля *Скетис*, **ВОРГУЛИ**Нці = **ВОРВУЛИ**Нці [25] لرحالين

ar-rahhalin, ЗОЗулинці ^СИНЬків гебр. *Sin* 'Caic' (знахідка фігури Ізиди, 1875 р. [11]). Пор. ще *БіляВІНці*, *ЗаРІВІНці*, *ВолсВІН*.

2.15. Середньовічне укр. *осовитий* 'готовий, належний' пов'язане з копт. *sebte*- v. *sobT* - to prepare, готувати; *sebtwt* v. *sobT* - ready; *sobt*, pl. *sbqaiou*: **m. wall (of city), fence (!)**; *sobT*, *sebte*, *sebtwt#*, *sebtwt* (323a) vi. to be ready, prepare, set in order; *soubht*, *soubhout*: adj. Welllooking, decent, peculiar [22]. Пор.: *СВИДник* *soubht* Ль; *СВИДники* Вл; *СВИДниця* Ль; *СВИДня* См; *СВИДова* Вн; *СВИДова* Тр. Напр.: • *СВИДова* Тр ТЕРЕБовля: Стара Могильниця (знахідка статуетки Озириса 1871 р. [11]); **КОНОП**ківка **Κάνωπος**, **ГОВИЛ**ів 2, **ТЮТ**ьків, **СЕМИ**Ківці, **СУЩ**ин, **БОРИ**Чівка, **ГАЙ**воронка NT φόρον = fogum, Під**ГАЙ**чики, **СОСН**ів *soqneF*: m. Tool, weapon, arrow; + Тр Чортків: **СЕМА**Ківці, **СИНЯ**Кове гебр. *Sin* 'Caic', пот. *НАКРАС*ив = *Nekrazsów* Ναύκρατις від с. КОБИЛОВОЛОКИ κάπηλος купець, Ро**СОХ**ач, Ш**МАН**ьківці 2; • *СВИД*івок Ль ТУРка: ^При**СЛП**; пот. **ШУ**-**М**ина у с. ХАЩів; ШАН**ДР**овець, р. *ШУМ*Илка 𐎃𐎍𐎎𐎗 SmaW 'Верхній Єгипет' у с. *ШУМ*'яч.

2.16. Дегип. *nmḥw*, копт. *gmHe*, *lemHh* 'вільний'. Пор. річка *Немига*, *Римиги*, *Ремчиці*, *Римачі*, *Лемеші*, лемки? Хто ж сюди все-таки припливав – єгипетські чиновники? Раби? «Веслярі-робітники» (єгипетське слово *aprw* справді сполучає ці значення)? Передусім, варто вникнути в підсумок теперішніх наукових знань про цю групу лексем по столітніх пізнавальних зусиллях європейської науки: «*gmHe* (S), *gmHe* (B), *lemHh* (F) прикм. 'вільний' ж. р. *gmHh* (S), *gmHh* (B), мн. *gmHeeu* (S), *gmHhou* (B): ^{ME} *nmḥw* I. бідний, скромний (антонім *wr* великий), громадянин (антонім чиновник); II. сирота (бідний, людина з бідної верстви, городянин) (WB II 268, 4-8), у демотичних текстах *nmḥ* вільний (E 219)... Про розвиток *nmḥ* > *rmḥ* див. P. Lacaue, Sur le (n) égyptien devant r en copte // Recueil Champollion. Paris, 1923, p. 721–722. Іменник походить з дієслова *nmḥ* 1. бути бідним (ант. *wsr* могутній); 2. бути кволим (про здоров'я); 3. від *hr* працювати; 4. бути сиротою; 5. бути удовою. **Зміщення сенсу свідчить про цілу епоху суспільної еволюції.** Спочатку слово означало *приватну особу (nmḥw)* на відміну від панівного класу. Згодом воно набуло значення *привілейованого становища стосовно рабів*» [34, с. 175].

Невже фази прадавньої і цілком екзотичної для нас звукової зміни "N > R" (!) могли потрапити з догрецького Єгипту в догрецьку Україну, та ще й тут зберегтися у репліках?! Пор. р. *Немига* Чг, р. *Ньмга* Вн ~ *Римиги* Пл; *Нем*'яч Ль ~ *Римачі* Вл; *Немилів* Ль ~ *Ремель* Рв; *НЕМ*овичі ~ *РЕМ*чиці Рв: • *НЕМ*'яч ^{ME} *nmḥw* Ль БРОДи: ^ДУДин, БОРДУЛЯКи, СУХоволя, ТРІЩуки, СУХота, ГАЇ, КУТи, ВИДРа; • *НЕМИЛ*ів ^{ME} *nmḥw* Ль РАДЕХів: **ОПЛИ**цьке **ὀπλίτης** гопліт, КУТи; • *РИМ*ачі Вл Любомль: ^Бережці; **ША**Цьк Sats 'канал, канава; <різати', СКИБи, **МАС**Ловець maʃl, **МОС**ИР miʃr, **ЛОКУТ**ки!, **НУД**иже, **ГОРОХ**овище, **ПУЛЬ**Мо, **ХВОРОСТ**ів, **МША**Нець, **ХОМ**ичі; • *РЕМ*ель gmHh Рв

Рв: **КОПТ**овичі!, **ПОНЕБЕЛЬ Fanebal** (божество в Аскалоні), **ЗОЗ**ів, **ОБАР**ів, **СтароЖУК**ів!, **СУХ**івці, **РОГАЧ**ів.

Пор. також ● **ЛЕМ**ківці lemNh Зк Ужгород: **ГЕЇ**вці 3, **ГОР**яни, **ОРИХ**овиця, **ШИШ**лівці!, **ХУД**лове, **ЯР**ок, **СТРИПА**; ~ ● **РЕМ**чиці gmNh Рв Сарни: **ТРИС**Кині!, **ЯР**инівка, **КОП**ище, **МАС**Лопуща maṣl; **ЧЕМЕР**не!, **ТУТ**овичі! Tot, **НЕМ**овичі!! ME **птнw**, **КРИЧ**ильськ, **ПідГР**ник, **ЯБЛУН**ька, **КОРОСТ**, **БУТЕЙ**Ки, **СТЕПАН**ь.

2.17. З огляду на те, що копт. iag означає 'річка, канал', а gemHe – 'вільна людина', можна припустити, що імовірно значення топооснова Ярем – «вільні люди з Річки»: ● **ЯРЕМ**ча iag + gemHe ІФ **НаДВІР**на: **ВОРОХ**Та, **ДІЛЯТИН**, **ЛАНЧ**ин, **ВОРОН**енко; ● **ЯРЕМ**івщина iag + gemHe **Пл** **ЛОХ**виця: **ПІС**Ки; **КРЯЧ**Кове Озеро, **ГАМАЛІ**ївка, **ЯБЛУН**івка, **ГАЇ**вщина, **ДІДІ**в ЯР; ● **ЯРЕМ**ичі iag + gemHe Хм **Старокостянтинів**: **ПРШ**ики; **РАШТ**івка, **ОРИХ**івка, **ВОРОН**ківці, **ЖАБ**че, **ЧОР**на; ● **ЯРЕМ**івка iag + gemHe Кг **Світловодськ**: **ЧЕРНИК**івка, **ПереХРЕСТ**івка, **БАБИ**чівка; ● **ЯРЕМ**івка iag + gemHe Хк **Ізюм**: **РОЗСОХ**увате, **Олександрівка**, **СУХ**а **КАМ'Я**нка, **СИНИ**чине гебр. Sin 'Caic', **ЧОРНОБАЇ**ївка, **СУХ**ий ЯР, **РОЗСОХ**увате, **ГОРОХ**уватка, **БАБ**енкове; ● р. **ЯРЕМ**івка iag + gemHe Хс **Берислав** [12, 180b]: р. **Я**ниха, р. **КОС**мівка, р. **ДОМА**ха; **КАЧКАР**івка, **ВІТРО**ве, **СУХ**анове, **Червоний ЯР**, **НовоКАЇ**ри; ● яр **ЯРЕМ**івський iag + gemHe п **ЖОЛОб**ків п **ЧОРНО**го **ЖЕРЕБ**ця л **Сіверс**. **Дінця** Лг **СВАТ**ове: **ХОМ**івка, **КОЛОМІЙ**чиха, **Олександрівка**.

3. **Топоніми-репліки від етномовно давньоєгипетських прототипів** (*Мохн-/Мшан-, Копи-/Копич-, Дем-/Дим-, Дуд(к)-, Обр-, Вігор-, Мре-, Худ-*).

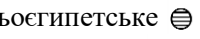
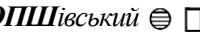

3.1. *Гіеракон-поліс* Γεράκων Πόλις 'місто соколів' було грецьким ім'ям Нехена (Мехена) [33, с. 278]. В околицях назв-реплік в Україні від основи М-х-н – чимало знайомих основ єгипетського вектора: ● р. **МОХ**Ната ① ⊗ mхп у с. **МОХ**Нате Лв **ТУР**ка: **ШАНДР**овець, **КРИНТ**ята, **ШУМ'ЯЧ**; ● **МИХУН**ки Хм **Летичів**: **ГРЕЧ**инці; **КОПИТИН**ці, **РЕВ**уха, **МАЛАК**івщина, **ЛисОГР**ка, **БУЦ**ні, **РОЗСОХ**увате, **ЯР**ославка; ● р. **МОХ**нач у с. **МОХ**нач Чк **ЧОРНОБАЙ**: **СТАР**ий **МОХ**нач; **ВОРОН**инці, **КРУТ**ьки, **ІРКЛІ**їв, **ВЕРЕМІ**ївка;

Трапляються і назви від основи **Гор-** (**Гор** – єгипетське божество з головою сокола): ● пот. **МША**нець у нп **ГОЛОВ**ецьке і **Гр**озова Лв Ст. **САМБІР**: **ПОТ**. **ГОР**няч п **МША**нця; **МША**нець; **ГОР**ішня **ПОСА**да, **СУШ**иця, **ШУМ**ина, **ГОР**одо-вичі; ● **МША**на Тр **ЗБОР**ів: **ЖУК**івці, **ЯР**чівці, **ПідГАЙ**чики; **ЗаГР**я, **ЧЕРНИХ**ів, **МША**нець **ХОМ**івка **ДІД**ківці; **ОСТАШ**івці, **МАЛАШ**івці, **ЖАБ**иня; ● р. **МША**нка у с. **ПереГІН**ське ІФ **РОЖН**ятів ἐργάτης роботяща (епітет Афіни): **ПОГАР**, **ПОГОР**ілець, **КРЕХ**овичі, **НЕБИЛ**ів **Fanebal** (божество в Аскалоні), **СУХОДІЛ**, **ПідСУ**Хи, **БАБ**ське; ● **МША**на Лв **ГОР**одок: **СУХ**оволя; **КОС**овець, **ЗЕЛЕН**ий **ГАЙ**, **ТЕР**шаків, **ЗаВЕР**ешниця, **МОЛОШ**ки; ● р. **МША**на = **ЕМША**на у с. **Лолін** ІФ **До**лина: ліс **МША**ний; **ГОР**иня, **ЯКУБ**ів, **МИСЛ**івка; ● **МША**нець Тр **Теребовля**: **Стара** **Могильниця** (NB: **Озирис**), **СЕМ**иківці, **СОКОЛ**ів, **СОСНІВ** soqneF: m. Tool, wearon, arrow, **СУЩ**ин, **ГАЙ**воронка, **КОНОП**ківка **КРИВ**ки, **БОРИЧ**ів-

ка. З іншого боку, прототипом основи Мшан- могло бути і дав.-арам. MSN' = MSANNĒ 'ворог' < Š'NH = ŠĀNĒ [30, с. 128].

Як згадано, грецьким ім'ям Нехена (Мехена) було *Гієраконполіс* 'місто соколів'. Гр. **Ἱεράκων** цілком могло стати пототипом для назви-репліки с. *Гіркани* Льв у несподівано рясному оточенні імовірних ознак Гора: ● *ГРКАНи* **Ἱεράκων** *Нієракон?* Льв Жовква: ^ГОР'яни ^ГІР'ки; ГОР'и, ПідГОР'а, ПоГОРИСЬКО, ПідГОРОднє, ГОРОджів, НаГІР'ці, ЗаГІР'ні, КАМ'Яна ГОР'а, ПідКАМІН'на ГОР'а, ГОЛОКАМ'ЯНка, СОПОШ'ин **Sobek** ^МАЦОШ'ин; ВЕРБ'яни, ЗЕЛЕНА Гута, БОР'ове, КЛЕБАНИ, СОСН'ини *soqneF*: m. Tool, weapon, arrow, ВОРОН'івка, ЖИГАЙ'ли, ГАЙ'овий, МАЛДРИКИ, ГЕРУС'и *γερουσία*, ОПЛІТ'на **ὄπλιτης** *гопліт*, КУПИЧ'воля, БИШК'ів.

Ця виняткова насиченість районного топонімічного ландшафту Жовкви назвами від основи Гор- була помічена багато років тому, але дотепер залишалася без переконливого пояснення.

3.2. Давньоєгипетське **xpS** (вим. [*хотш*]) означало бойову сокиру: ● пот. *КОПШівський* **xpS** бойова сокира у с. Вел. РОЖИН *ἐργάστη* роботяща (епітет Афіни) ІФ КОС'ів: КРИВОБРОД'и, КУТ'и, БАБ'ин, КОСмач, ХИМ'чин, ШЕШ'ори; ● *КОПШинці* **xpS** бойова сокира Тр ГусяТИН: БУЦ'ики, ЖАБ'инці, КРУТИЛ'ів, КАЛАГАР'івка, КОКОШ'инці, БІР'ки, ОРИШ'ківці, СУХОд'іл.

3.3. **dmi** 'місто, квартал': *Деміївка, Демівщина, Демковець*. Проста назва селища – як пізніше гр. *λαύρα* 'провулок, квартал': ● *ДЕМІївка dmi* 'місто, квартал' у Києві Кв КСв: зат. ДЕМІївський ПОКАЛ' у кол. с. Конча-Заспа; ДУДК'и, оз. ДУДК'ове у кол. с. Старосілля, р. НЕХОВ'на *Necho II* ? у смт ДИМЕР, РИКУНЬ, БУЧА, ЖУК'ин, НЕГРАШ'и, СИН'ЯК гебр. *Sin* 'Саїс' + Яків, ПІР'нове, ВОРОПАЇ'в, МРИГ'и, МРІЯ; ● *ДИМівка* Льв Миколаїв: ГОР'ішне, ВЕРБ'іж, ПідГІР'ці, БОЛОН'і, БРОД'ки, СУХА Долина; ● р. *ДЕМКОВець dmi* 'місто, квартал' у с. Верх Стинава Льв Стрий: ГІР'не, ЗаГІР'не, РозГІР'че, ПідГІР'ці, ГОР'ішне, ГОЛОБУТ'ів Гор + Βουτῶ Буто; КУТ'и, ХРОМОГОР'Б; ● стр. *ДЕМне* у с. РАКІвчик ІФ КОЛОМІЯ: пот. ДЕМенівка у нп МОЛОД'яТИН; ВОРОН'а, ЗаГАЙ'піль, ЖУКОТИН, КРОП'ивне, ПідГАЙ'чики, СЕМАК'івці, БАБ'ЯНка.

3.4. **Ddkw** 'канал, протока': *Дудки, Дутчаків*. У книзі 2016 року детально розглянуто репліки копт. *Sats* 'digue; канал, канава'. Те саме значення у давньоєгип. *dnit*, *Hnw*, *mr*, *mgw*, *Ddkw*. Спадкоємність мов видно у класичному топоконтексті навколо Шацька, де на справжніх витках Прип'яті зауважено бол. *ДУД'ишки* (тобто, топонімічний слід каналу), звідки малою притокою вже близько до Західного Бугу. Слід гадати, що й інші топоніми від основи Дуд(к)- продовжують той же прототип: ● *ДУД'ин* **Ddkw** 'канал, протока' Льв БРОД'и: ^ПОП'івці; ДІТК'івці **Ddkw**, ШИШ'ківці, ЧЕПЕЛ'і; ТРІЩУ'ки сістр, р. Слонівка = SESTRYTYN сістр у с. Лешнів (з с. СЕСТР'яТИН Рв), ЧЕРН'иця, ГАЇ'з, БУЧ'ине, ЗаГІР'ці, ЯБЛУН'івка, КУТ'и, -ище, СУХОд'оли.

Також цілком механічною є причина переходу Дідк- ~ Дітк-: • оз. *ДІТКівське* у с. КОДня **Жт** Жт: бол. КУКОВе у с. Заможне; **ВЕРЕСи**, КРУТи, ЛЕОНівка, **СІНГУРи** sunHwt 'м. Сингор (Гефестос)'; • *ДІТКівці* Тр ЗБОРів: **^ХОМівка**, МШанець; **ЖАБиня**, МАЛАШівці, **ЖУКівці**, ЯРчівці, ПідГАЙчики, ЧЕРНихів.

3.5. **aprw** 'моряки' = копт. neF: *Овруч, Авратин, Невкля*. Пор. також: • *ОБРОшине* **aprw** 'моряки' Льв ПУСТомити: **ЩИРець** Sghr: (388b); vi. To sail on a river or sea; **ВИННички**, ВІНяви, **СУХоріччя**, ПОПЕЛЯНИ, ПідСОСНІВ soqneF: m. Tool, weapon, arrow, зброя, стріла, **ГАї**, **ЯМпіль**, ГАМАЛШівка.

3.6. Дегип. *wbry* wihry означало 'верф'. Пор.: • р. *СтруВІГОР wbry* wihry верф пор. с. **СТЕРЕВЯЖик** в'язати Льв Ст. Самбір \\\ Самбір: **ПАЦЬКОВичі**, БИБЛО, РоСОХи, СУШиця 2, СТОРОНевичі, ШУМИНа \\\ РОГІзна, ЧЕРНихів, КОВничі, ПідГАЙчики; • пот. *УКЕРНИК wbry* = ГОЛОВчанка у с. ТУХля Льв Сколе: ур. **УКЕРник** у с. Головецьк; **СУХий Потік**, РоСОХач, ЯМельниця.

3.7. Дегип. **mri** 'run aground of ship' було історичним попередником коптс. HwtS 'витягати корабель на берег'. Формально зі звучанням mri можна пов'язати топооснови топонімів *Мриги* Кв, *Мрес* ІФ: • пот. *МРЕС* **mri** 'run aground of ship' у смт Верховина ІФ = ЖЕБ'е: **ХОРОЦеве** HwtS 'витягати корабель на берег' **^БЛлоБЕРІзка**, **ГОЛОШина** HwtS...

3.8. Цілком особливе місце посідає лексема, яка дала ключ до розуміння прадавнього ойконіма *Хандабоківка* Чг: дегип. **xnti** 'sail upstream' + копт. bwk слуга [15, с. 704]. Було висловлено припущення про пізніший перехід у низці інших топонімів носового топооснови в -у-. Пор.: • пот. *ХУДЯК* **xnti** 'sail upstream' + Яків бас. ЧОРНОго Черемошу у с. ГОЛОВи ІФ Верховина = ЖАБ'е: **^пот. ЛИХОГУЗ** Hws (709b) пісня, співати; – чи не стоять за цим бурлацькі пісні?: пор. р. **КРУТоГУЗ** у с. Шепіт Чв) **^ЧОРНа Річка**; пот. **БИЧківський** і пот. **ПОНЕПАЛенський Гук** **Fanebal** (божество в Аскалоні) у с. Гринява, пот. **ЛЕЛЬКів** у с. **СТЕБнів**; **ХОРОЦеве** HwtS 'витягати корабель на берег', **ГОЛОШина**, ПереХРЕСне, СЕНЬківське Sin?; • *ХУДИКІВці* **xnti** + Яків Тр БОРців: **ХУДіївці** **^БАБинці**, **ВЕРХНЯКІВці**, **БУРДЯКІВці**, **БОРИШківці**, **ЮР'ЯМпіль**, **ШИШківці**, **ГОРОШова** HwtS.

4. **Топоніми-репліки від етномовно грецьких прототипів** (*Кологор-каλόγερως*, калогеръ 'чернець', *Бариси- βᾶρις* 'корабель з папірусу', *Коломий-καλαμία kalatía* 'очеретяні зарості' (reed land) [33, с. 14] (з наголосом на -і-!), *Калуш- κάλως* 'канат, мотузок', *Рогатин ἐργατίνης*; рільник, хлібороб, *Оплит-ὄπλιτης* гопліт, *Шептак- σκηπτουχία* 'верховна влада; головний провід', *Либохора- Λιποχώρι(ον)* (село біля Едеси у Греції) // або λιβάς джерело, χόρα село, волость, округ, *Ворон-NT φόρον* = fogum, *Скоп- σκολή, σκόπελος* 'чати', *Щепн-σκεланός* 'захищений, укритий', -von притулок [21, с. 1014], *Копил-/Коб(у)л- κάπηλος* купець). Через досягнутий критичний обсяг статті грецький матеріал подано далі гранично стисло, деталі див. у [15, с. 432–621].

Одна з яскравих знахідок – топонім *Цитуля* Лв Яворів, яке не можна не співвіднести з апелятивом укр. *цидула*. Відоме з української літератури слово *цидула* походить зі середньолат. *cedula* 'смужка папірусу, записка', пов'язаного з лат. *schedula* – зменшувальною формою від лат. *scheda/ schida* 'смуга папірусу, сторінка' (з гр. *σχίδη 'тріска, скіпка') [8, т. VI, с. 246]. Отже, писемність супроводжує нашу історію від часу задовго до Х століття: ● *ЦИТУЛЯ* (тепер *Цетуля*) *цидула* Лв Яворів: ^СТАРий ЯРів, Новий ЯР, МУРИНИ, БОРИСИ; ДорогоМІШЛЬ, Ямельня, РОКИТне, РОГІЗне, ЧЕРНИлява, МОЛОШковичі, р. СКЛЮ = ШКЛО у с. ШКЛО *σχολά*, ЛЕЛЕХівка.

У койне назвою школи було гр. *σχολή*, дорійс. *σχολά*: ● *СКОЛЕ σχολή* Лв рц: пот. РОЖАНка *ἐργάνη* роботяща (епітет Афіни) у с. ЛИБОХОРА-С, КОБИ-ЛЕць *κάπηλος* купець у с. Тухля; СИНЬовидне гебр. *Sin* 'Caic', РОСОХач, СУХий Потік.

Селище не могло бути заселене винятково школярами, тому пототипом топоніма *Школярі* Лв швидше можна припустити середньовічне слово лат. *scholāris* шкільний Eccl: ● *ШКОЛЯРi* лат. *scholāris* шкільний Eccl. Лв Жовква: ^ГАЙ, БОРова; МОНАСТИР, -ок, КРЕХів, ГЕРУСИ *γερουσία*, КІБТi *kort#*, МАЛДРИКИ, КУПИЧ.ВОЛЯ Ступт- + *βουλή*, *дор. βουλά* и *βωλά*, *зол. βόλλα*, МАЛЕХів, СОХані, ХИТР.ЕЙКи?, ГАЙовий ^ЖИГАЙли, ОЛ.ЯРники, КЛЕБАНи ^ГОРЯни ^ГІРкани.

Епітет Афіни – *Πολιούχος* означає "захисниця міст": ● *Великий ПОЛЮХів Πολιούχος* Лв Золочів: МОНАСТИРок, ГОЛОГОРи, ГОЛОГІРки, ЗаГОРа, ЖУКів, ХМелева, КОСичі, ПідГАЙчики, ПоГОРільці, ШПИКОЛОСИ, РЕМЕЗівці; ● Малий *ПОЛЮХів Πολιούχος* Лв ПереМІШЛЯни: ПідМОНАСТИР, ХОМина, Під'ЯРків, ПідГОРодище, РозСОХи, СУХоділ.

Окремо варто згадати про формант -УВАТ-. Звернімося до контексту з [15, с. 615-616]: ● *КОТУВАТе Καταβάτης* той, що *приходить* згори, громівник [13; 7, с. 889] Кг ВІЛЬшанка: ЛОЗУВАТка, СтанкУВАТе, БузинкУВАТа, ВОВЧа Балка, ОЛЕШки, СИНюха гебр. *Sin* 'Caic' СУХий Ташлик.

Звідси можливий наслідок: наявний майже у двох сотнях топонімів в Україні і досі не пояснений суфікс -уват- може означати 'непрохідне' (гр. *ἄβατος*), тобто селище, неможливе для проходу. Так, у Плутарха *βατὸς τόπος* – це (зручне) для проходу місце, у Лукіана навіть *βατὸς ψάμμος* піщана пустеля [7, с. 292]; антонім *ἄβατος*: *ἄβατος ὁδός* непроїжджа дорога, [*ἄβατος*] *ποταμός* річка, [*ἄβατος*] *ὄρος* нездоланна гора, [*ἄβατος*] *ἐρημία* безлюдні місця [7, с. 14].

З-поміж 180 ойконімів, що мають цей формант, є багато прикладів, з яких видно нетотожність його значення з лексичним суфіксом -уват: *Березнегувате* (але балка *БерезнЯГОВАта* = *Березнігова*, 1863: *БерезнЯГОВАтая* = *Березнюватка*, *БерезнЯГОВАта* (ще три назви) [12, с. 41, 42]), *Вовковатиця*, *Гороховатка*, *Грякувате*, *Парнувате*, *Сигловате*, *Яроватка*, *Ясинувата*...

Формант -ОВАТ- також неприродно часто наявний в оронімах: верш. МлакОВАТа, БукОВАТ Чв Путила, верш. Ружа КешКОВАТа ІФ Верховина,

верш. ПолОВАТинець ІФ Долина, верш. ОнежЕВАТа ІФ РОЖНЯтин ἐρούνη роботяща (епітет Афіни), верш. БЕРЕЗникОВАТа-Кичера Зк Тячів, – а в одному районі скупчені навіть шість назв гір цієї моделі: верш. СімоваТа, ХмолОВАТе, ЕленЕВАТи, ТимкОВЯТ, КіртинОВАТка *Ceretania?*, ВільхОВАТа (h = 728 м) Лв Турка {тут і Либохора!}. Тепер розвиднюється, що все це можуть бути ἄβατοι ὄροι «нездоланні/ непрохідні гори»!

У нововиявлених обставинах (наявність у грецькій ментальності поняття [ἄβατος] ὄρος нездоланна гора) тепер мусимо зробити вибір на їхню користь. Це означало б, що й у Степовій Україні стільки назв попереджають: село непрохідне, небажане для проходу (чи просто безлюдне?).

5. **Топоніми-репліки від арабських прототипів** (*Самбір-, Горохолін-, Малах-, Ям-*). Ще одним мовним складником елліністичного світу була арабська.

5.1. У довідці про слово копт. sonT: [23, с. 346b] m. resin, смола було помічено місцеве єгипетське пристосування ар. صنوبر **ṣanobar**. Звичайно це арабське слово означає будь-яке хвойне дерево: «صنوبر **ṣanau-bar**, vulg. **ṣanobar**, s.m. The pine-tree, fir, any cone-bearing tree» [31, с. 746]. Крім словника А. Крума, ніде більше не згадано, що саме в арабській мові Єгипту це слово набуло значення за суміжністю – 'смола хвойного дерева'.

В усі часи смола була важливим товаром (пор. дегип. kmyt, копт. -Jad 'дьоготь, смола': *Кмитів ЖТ, Кмитів Яр* Кв; *Жадове* Чг). Тому ця арабська лексема стає тепер найімовірнішим прототипом топонімічних реплік: периферійного архаїзму у Словенії слн. **Sanobor** صنوبر **ṣanobar** Slh, звідки хорв. **Samobor** Hr, ВіН і помірно деформовані (порівняно з початковим *Санобор) сучасні назви *Самбір, Самбурки, Samborowice*: • *Старий САМБІР* صنوبر **ṣanobar** Лв рц: ШУМИна SmaW 'Верхній Єгипет', КРОПивник, ПАЦЬКОВичі, ЛАВРів, БИБЛо, БАБина, РоСО-Хи, СУШиця, СОСНІВка soqneF: m. Tool, weapon, аггов, ТЕРШів, КОБЛО-СТАРЕ; • *САМБУРКИ* صنوبر **ṣanobar** Кв КСв: ^МИШОЛівка; У КМИТів ЯР дегип. qmyt смола (на Татарці у Києві); г. ЮРХовиця, ШИШкинський пров.; • *САМБОРівка* صنوبر **ṣanobar** Хк КУП'ЯНСьк: ХОМине, СИНиха гебр. Sin 'Caic', ТАБАЇвка, СИНЬківка гебр. Sin 'Caic', РЕВуче; • руч. *САМБІР* صنوبر **ṣanobar** = **Надра** у с. *Вел. САМБІР* См КОНОТОП: ДЕПТівка dpt 'корабель' [32, с. 23], НЕХАЇвка pxaі, ep.xaі харчі, майно, власність, ЛОБківка, ГАЙки ^Малий САМБІР, РОКИТне, СОСНІВка soqneF: m. Tool, weapon, аггов, ШАПовалівка.

5.2. Виглядає істотним, що на півдні Галичини, де побутує слово *сарака* 'бідолаха', у горах існують нп *ГОРОХОЛИНА, ГОРОХОЛИН Ліс* ІФ БогородЧАни: дуже схоже, що від ар. الرخالين *ar-rahhalin* 'подорожні, блукачі, кочовики', що у документах є словниковим відповідником копт. sarakwT 'мандрівний чернець': • *ГОРОХОЛИНА* الرخالين *ar-rahhalin* ІФ БогородЧАни: ^ГОРОХОЛИН Ліс الرخالين *ar-rahhalin*; р. МАНявка у с. МАНява, БАБче, КОСмач, КРИЧки, СКОБИЧівка, МонастирЧАни, СТАРУНя сванс. 67#580 [старун] хрест.

Ким саме були ці названі по-арабськи мандрівники-прочани, можна судити, зокрема, з того, що поблизу не раз згадана пустеля Скетіс, як-от у контексті:

• **ВОРГУЛИНці** = **ВОРВУЛИНці** [25] الرخالين *ar-rahhalin* Тр ЗаЛПЩики: ^БЕРЕ.СТОК; КУЛАКівці ^ЩИТівці SiHht Σκῆτις пустеля Скетіс, **ВИНяТИНці**, ТОВСТе, ГОЛОВчинці, ДобрівЛЯни, ЛИТЯчі, **ЗОЗулинці** ^СИНЬків гебр. **Sin** 'Са-їс' (місце знахідки фігури Ізиди, 1875 р. [11]). (У пустелі Скетіс існує один з найдавніших монастирів Єгипту.)

Або у більш віддаленій від Сирії Польщі: • **ROGOLIN** الرخالين *ar-rahhalin* Pl **GROJec**: CZARNoCIN, **SUCHa**, **JAKUBów**, **KOBYLnik**, **ŻABia WOLA**, **SZCZYTu** SiHht Σκῆτις пустеля Скетіс; **WRZESZCzów**; • **ROGALIN** الرخالين *ar-rahhalin* Pl Poznań: ŚWIAТniki; **BABki**, **SZCZYТniki!!** SiHht Σκῆτις; **KRAJKowo**, **ŻABNo**, **ŻABINka**, **ZaMYSŁowo**, **SZCZEPAN.kowo**; • **ROGALINo** الرخالين *ar-rahhalin* Pl ZŁOCIENiec: **SZCZYТniki!!!** SiHht Σκῆτις, JELENiNo, **MYSŁowice**.

5.3. Періодично зустрічаються місцеві назви від основи Малах-: чи не від ар. **malah** 'моряк' (араби були добрі моряки): *Малаківщина* Хм, *Малашівці* Тр, *Молохів* Тр. Однак прототипом могло бути й ар. **malaq** 'зустріч, з'єднання'.

5.4. Серед арабів Єгипту вживане місцеве слово ар. у Єгипті **yamm** 'море': пор. *Ямне*, *Ямпіль* Лв, *Юр'ямпіль* Тр, *Переямпіль* Кр.

6. **Топоніми-репліки від прототипів з інших етномов.** Про епоху еллінізму говорять також украплення реплік з готських, латинських, арамейських та ін. прототипів.

Пор. з готської: *МАЛДРИКи* Лв < готс. *Maldra rix*, Вел. і Мал. *ГОВИЛів* Тр2 готс. *Gavila*, пот. *ФРУМилів*, пот. *ФРУНилів* ІФ Калущ? < готс. *Fromila*, *Fronila*.

З арамейської/ сирійської: *Зоз-* < *zuz* 'драхма', *КИНАШів* ІФ **kinah** 'фінікієць' – пор. також *ПЕНЬКІвці* Лв *Phoenic-*, *Осколон-*, *Понепал-*.

З латинської: *Рпн-* < *ripa* 'берег', *Ворон-* < *fozum*, *Край-* < *Grāi* 'грек' [7, с. 460], *Цитуля* Лв < *schedula* 'записка', *Школярі* Лв < **scholāris** шкільний *Escl*.

Особливістю розглянутої теми є те, що помітна частина явно давніх топонімів не зазнала очікуваних звукових змін, дійшовши до нашого часу майже у первісному вигляді. На відміну від *запозичень*, такі явища відомі як *проникнення* (В. Мартинов): їх породжує тривалий вжиток слова у рідному для нього мовному середовищі, після чого ці слова врастають до нового словника разом з асиміляцією носіїв старої мови. Точні влучання: **Босири** Тр < Бусирис, **Сінгури** Жт *sunHwг* 'м. Сингор (Гефестос у Дельті)', **Ракути** Чг < *Ρακοτις* *Ρακοτις* 'Олександрія Єгипетська', **Македони** Кв < Македонія, **Осколонівка** Лг < *Ἀσκάλων* Аскалон (тепер Ашкелон в Ізраїлі), **Понепал-/ Понібель-** < *Fanebal* (божество в Аскалоні), **Табай-вка** Лг, Хк, Чг < *Θῆβαι* 'Фіви', **Омбиш** Чг < *Ὀμβος* Омбос (храмове місто Собака у Верхньому Єгипті), **Шкурунії** Пл < *scarabaeus*; **Дамаски** Пл, **Демешківці** ІФ < ар. *Dimāṣq* 'Дамаск', бол. **Пунтусова Вода** Пл, став **Пундівський** Кв < *Πόντος* 'Чорне море' та ін. Поблизу від десятків таких фонетично мало змінених відповідників-проникнень стають помітними й сотні гірше збережених реплік-запозичень, відразу пристосованих у слов'янському середовищі за правилами історичної фонетики, або й за народною етимологією.

7. З усіх перелічених мов **запозичені слова** проникли також до українського словника. За останні 10 років схему стратиграфії українських лексичних запози-

чень було не раз упорядковано, далі співвіднесено зі схемою стратиграфії топонімів України і показано кореляцію обох схем [16; 17; 15, с. 28...]. Хронологічно 13-й серед пластів запозичень української мови – еллінізми (від V століття до н. е.): *комора, корабель, шкочирта*. Після студій 2016 року цю групу доповнили раніше не помічені українські візантіізми: *рипатися, пундики, дрімлюга, халепа, криниця* < ἔρλω impf. εἶρлов вештатися, Πόντος Чорне море // або funduq, δρύμος нетрі, χαλεπός страшний, лютий, κρίνη криниця. Показовий семантичний контраст і укр. *халепа*, і гр. χαλεπός з осет. хәләф 'розграбовувати натовпом' або хәләф, larrütæ! *шаран, ребята!* (заклик до колективного розграбунку) (Даль) [1, т. IV, с. 167]; пор. також рос. *дремучий, на халаяву, на шару*.

У ті ж черняхівські часи прийшли й запозичення з коптської (16-й хронологічний шар іншомовної лексики): *яр* jaго 'річка, канал', *келеп* kelebін 'сокира', *лелека* lele 'мандрувати' (тоді *лелека* букв. 'мандрівник'), *лохми, лахманина* laxmh 'клапот', ст. *воропай* ооогор 'вістовий', *буча, зчинити бучу* bwts 'битва, бій', *шаніжска* SaneS 'годувати, оживити', укр. галиц. *сарака* (І. Франко «Сідоглавному») sarakwT 'блукачі', *шаткувати* Sat 'різати', *очіпок* atSipі 'незганьблена, бездоганна' [22].

Історичною попередницею коптської мови у Єгипті була мова давньоєгипетська. Єгиптизми (від III тис. до н. е.) складають хронологічно 3-й пласт запозичень української мови: *канапа, біс, лемки?, коромисло?*

Найпізніший лексичний шар з розглянутих вище – арабізми (від VIII століття н. е.). Це 23-й пласт запозичень української мови: *хабар, ракло, майдан, могорич, з гаком* (ар. ilhāq 'додаток' [31, с. 76]), семантика слова *батьки*.

Відстані між місцями знахідок описаних А. Петрушевичем єгипетських речей такі: від с. *Могильниця* до гирла *Стрипи* 39 км, звідти до *Синькова* – 47 км. Вони цілком сумірні з відстанню між ними й *Босирами* – відповідно 48, 56 і 38 км. Тобто йдеться про один історичний регіон. До нього прилягає більшість інших розглянутих у цій статті об'єктів. Фронтальний перегляд топонімів при підготовці статті дає підставу для висновку про те, що одні райони теперішньої України єгиптяни відвідували частіше, ніж інші – адже назви єгипетської тематики зосереджені у взаємній близькості в одних місцях Галичини і майже відсутні в інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абаев В. И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка : в 5 т. / В. И. Абаев. – Москва, 1958. – М., 1995.
2. *Абаев В. И.* Скифо-европейские изоглоссы. На стыке Востока и Запада / В. И. Абаев. – Москва, 1965. – 168 с.
3. *Алемань А.* Аланы в древних и средневековых письменных источниках / А. Алемань. – Москва, 2003. – 608 с.
4. *Ботанический журнал.* – Т. 78. – Санкт-Петербург, 1993.
5. *Бушаков В. А.* Лексичний склад історичної топонімії Криму / В. А. Бушаков. – К., 2003. – 320 с.
6. *Грінченко Б.* Словарь української мови : у 4 т. / Б. Грінченко. – Київ, 1907–1909.
7. *ДРС – Древнегреческо-русский словарь* : в 2-х т. / Сост. И. Х. Дворецкий. – Москва, 1958.
8. *ЕСУМ – Етимологічний словник української мови* : в 7 т. – Київ, 1982–2006.

9. *Литвиненко Ю. Н.* Птолемеевский Египет и Северное Причерноморье в III в. до н. э. (К вопросу о контактах) / Ю. Н. Литвиненко // ВДИ. – 1991. – № 1. – С. 12–26.
10. *Онищук Я.* Предмети римсько-провінційного походження з поселення вельбарської культури Дудин – II на Волино-Подільському пограниччі / Я. Онищук // Вісник Львівського ун-ту : Вип. 38. Серія історична. – Львів, 2003. – С. 589–594.
11. *Петрушевич А.* Бронзовыи памятники египетского культа Осириса и Исиды в Галичской Подолии / А. Петрушевич // Слово. – 1877. – Ч. 82, вторник 26 июля (7 августа). – С. 1–2.
12. СГУ – Словник гідронімів України. – К., 1979. – 781 с.
13. СКД – Реальный словарь классических древностей по Любкеру / Под ред. Ф. Гельбке и др. – Санкт-Петербург, 1885. – 1552 с.
14. *Тищенко К. М.* Ключі з Астурії від минулого України / К. М. Тищенко. – Київ ; Дрогобич, 2015. – 528 с.
15. *Тищенко К. М.* Долітописна мовна історія українців / К. М. Тищенко. – Київ ; Дрогобич, 2016. – 752 с.
16. *Тищенко К. М.* Контури лексико-топонімічної стратиграфії України і етногенез українців / К. М. Тищенко // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 5. – С. 31–44.
17. *Тищенко К. М.* Основи мовознавства. Системний підручник / К. М. Тищенко. – Київ, 2007. – 304 с.
18. *Чобіт Д.* Топоніми готського походження центральної частини Волино-Подільського пограниччя / Д. Чобіт – Броди : Просвіта, 2012. – 52 с.
19. *Bohairic-English Dictionary.pdf*. (by H. Takla). – 175 p.
20. *Buck C. D.* A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas / C. D. Buck. – Chicago ; London, 1988. – 1515 p.
21. *Chantraine P.* Dictionnaire étymolo-gique de la langue grecque: En 4 vols. / P. Chantraine. – Paris, 1968–1980. – 1368 с.
22. *coptdict.pdf* [coptlang.bizhat.com/coptdict.pdf]. – 175 p.
23. *Crum W. E.* A Coptic Dictionary / W. E. Crum. – Oxford, 1939. – 953 p.
24. *Černý J.* Coptic Etymological Dictionary / J. Černý. – Cambridge, 1976. – 384 p.
25. Encarta – The Microsoft Encarta Premium 2009. The Interactive Atlas, e-product.
26. en.wikipedia/wiki/Egypt
27. forum.vgd.ru/50/24437/0.htm
28. <https://books.google.com/books?id>
29. *Montfauconii Antiquitates graecae et romanae... in compendium redactae* a M. Joh. Jacobo Schatz. – Norimbergae, 1757. – 400 p.
30. *Nyberg H. S.* A Manual of Pahlavi. II / H. S. Nyberg – Wiesbaden, 1974. – 286 p.
31. *Platts J. T.* A Dictionary of Urdû, Classical Hindî and English / J. T. Platts. – London, 1884. – 1259 p.
32. *Toth G.* Middle Egyptian Grammar / G. Toth. – Rutgers University, 2010. – 253 p. (= Egypt-Grammar.pdf)
33. *Verreth H.* A survey of toponyms in Egypt in the Graeco-Roman period / H. Verreth. – Köln / Leuven: Trismegistos, 2013. – 1253 p.
34. *Vycichl W.* Dictionnaire étymologique de la langue copte / W. Vycichl. – Leuven, 1983. – 521 p.
35. www.svt.ru/1914/.../1914-herson2-zg.pdf

*Стаття: надійшла до редакції 31.03.2017
прийнята до друку 15.05.2017*

THE HELLENISTIC EGYPT IN GALICIA

Kostiantyn TYSHCHENKO

*Taras Shevchenko National University in Kyiv,
Linguistic Museum,
60, Volodymyrs'ka St., Kyiv, Ukraine, 01033,
tel.: (+38044) 239 34 97, e-mail: langs@com.ua*

Numerous replicas in modern place names in Galicia (Ukraine) provenient from prototypes in the Hellenistic Egypt onomastics are analysed with the method of toponymical context. The results are compared with the information by A. Petrushevich on Egyptian artefacts revealed in Galician Podolia in the middle of the XIX-th century.

Keywords: toponymics, context, Hellenism, Egypt, Galicia, Podolia.